

LA VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA

Curs: 2016-2017

Treball final de Grau

Tutor: David Felip i Saborit

Grau en Criminologia i Polítiques Públiques de Prevenció - Universitat Pompeu
Fabra

EN LES VÍCTIMES
DE VIOLÈNCIA DE
GÈNERE DURANT
LA PRIMERA
DECLARACIÓ

RESUM DEL PROJECTE

A partir de la creació de diferents instruments i proteccions jurídiques tant europees com nacionals dirigides cap a les víctimes dels delictes, sorgeix la necessitat d'avaluar si aquests són eficaços i si es duen a terme en la pràctica. Amb la introducció de l'Estatut de la Víctima, es planteja la necessitat d'evitar i eradicar situacions i actuacions per part dels professionals que treballen dins del procés jurídic-penal que poguessin provocar una victimització secundària de les víctimes dels delictes.

En el present estudi es pretén demostrar la victimització secundària que pateixen durant les primeres declaracions (en la fase d'Instrucció) les dones que han estat víctimes del delicte de violència de gènere. L'objectiu principal del projecte és el de detectar aquelles actuacions per part del Ministeri Fiscal i per part de l'advocat de la defensa, que poden causar danys addicionals a les dones durant la seva declaració. Per tant, tot i que s'expliquen les diferents causes que poden portar a una victimització secundària en aquest col·lectiu, ens centrarem sobretot en la interacció entre els professionals esmentats i les víctimes, i com les actuacions dels primers poden crear una experiència negativa i perjudicar emocionalment a aquestes dones. Per fer-ho possible, s'ha procedit a la creació d'un diari d'observació sobre les primeres declaracions i diverses entrevistes a les dones per corroborar les conclusions extretes del marc teòric i del propi diari de camp.

ÍNDIX DELS CONTINGUTS

1. INTRODUCCIÓ	4
2. MARC TEÒRIC.....	5
2.1. QUÈ ENTENEM PER VÍCTIMA?	5
2.2. QUÈ ENTENEM PER VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA?	6
2.3. MARC LEGAL A ESPANYA: PROTECCIONS JURÍDIQUES PER EVITAR LA VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA EN LES VÍCTIMES DE VIOLÈNCIA DE GÈNERE	7
2.4. A ON ES PRODUUEIX I QUINES SÓN LES CAUSES DE LA VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA?	9
4. HIPÒTESIS DE LA INVESTIGACIÓ	15
5. METODOLOGIA	16
6. ANÀLISI DELS RESULTATS.....	18
6.1. EN QUANTS CASOS ES DETECTA VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA?	18
6.2. QUI O QUÈ HA PROVOCAT O HA EVITAT UNA VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA	19
6.2.1. SOBRE ELS 33 CASOS EN QUE NO ES DETECTA VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA:	20
6.2.2. SOBRE ELS 37 CASOS EN QUE SÍ ES DETECTA VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA:.....	21
6.3. FACTORS DE RELLEVÀNCIA QUE HAN PROVOCAT UNA VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA	22
6.4. INFORMACIÓ RELLEVANT EXTRETA DE LES ENTREVISTES AMB LES VÍCTIMES.....	25
7. CONCLUSIONS.....	28
8. BIBLIOGRAFIA.....	30

1. INTRODUCCIÓ

“Antes (refiriéndose a otra causa) me tocó otra jueza que me resultaba un poco difícil hablar delante de ella, un poco incómodo, no me sentía a gusto, tanto que un día no quería declarar. Creo que es una persona que impone bastante, no me sentí a gusto con ella. Había una Fiscal que me parecía que no me creyó mucho por su forma de hablar o no sé, su expresión” (Entrevista 2).

Aquestes són les paraules literals d'una de les dones entrevistades al llarg d'aquesta recerca i posa de relleu la importància de que la interacció entre els professionals i les víctimes en les declaracions sigui l'adequada, de no ser així, podria ser que l'actitud dels professionals afectés negativament a la víctima, creant danys addicionals i incidint fins i tot en la continuació o en el desistiment del procés jurídic-penal. La complexitat que presenta el delictes de violència de gènere és molt gran, i més encara quan es tracta d'un delictes que es comet majoritàriament en la intimitat, amb molta invisibilitat, faltant en molts casos evidències que demostrin que allò va passar. És aquí on entren els subjectes que treballen dins la justícia per descobrir què és el que va passar exactament a través d'un interrogatori durant la declaració. En aquest moment, just en el primer contacte de la dona amb l'Administració de la Justícia, és on s'ha d'observar fins a quin punt les preguntes i les actuacions que realitzen els actors presents són necessàries o són supèrflues, i en quantes ocasions aquests professionals traspassen la línia que divideix un comportament correcte i adequat d'un comportament que causa una victimització secundària a les perjudicades que estan declarant.

Atenent a la rellevància d'aquest fenomen anomenat victimització secundària, s'ha procedit a realitzar un treball de recerca el qual el podem dividir en dos grans blocs. En primer lloc, s'ha redactat el marc teòric, on es trobarà tota la informació teòrica necessària per entendre el tema tractat. Dins del marc teòric també hi ha una recopilació d'estudis empírics que donen suport a la hipòtesi principal d'aquest treball i aporta un llistat de factors que podrien causar segona victimització. En segon lloc, es pot trobar l'apartat on s'han extret els resultats de tot el treball de camp realitzat; un diari d'observació de 70 primeres declaracions en les institucions judicials de violència de gènere, i 5 entrevistes individuals a cinc dones que han declarat en les institucions esmentades.

2. MARC TEÒRIC

2.1. QUÈ ENTENEM PER VÍCTIMA?

Per poder parlar sobre la victimització secundària dins del procés jurídic-penal s'ha d'establir prèviament el concepte de víctima que es vol utilitzar en el present treball. En aquest cas, al tractar-se de víctimes derivades d'un delictes de violència de gènere, i per tant, apareix la victimització del subjecte passiu com a conseqüència d'un delictes, només es tindrà en compte la postura majoritària¹ de la Victimologia per establir un concepte de víctima. Tal i com s'exposa en el treball de Xulio Ferreiro², s'utilitzarà el concepte de víctima proposat per aquest; *“debemos considerar como víctima a aquella persona, natural o jurídica, que individual o colectivamente, y de modo directo o indirecto, haya visto dañados o puestos en peligro bienes jurídicos de su titularidad, o haya sufrido de algún modo daños, ya sean lesiones físicas o mentales, sufrimiento emocional, pérdidas económicas, o menoscabos sustanciales de sus derechos fundamentales, por causa de acciones u omisiones que violen la legislación penal vigente o, en su casa, las normas internacionales relativas a los Derechos Humanos”*.

No obstant, no és suficient aquesta definició tant genèrica, cal concretar tenint en compte la tipologia de delictes dels quals són víctimes. Cal afegir, que les víctimes de violència de gènere tenen unes característiques peculiars que les diferencien d'altres víctimes de delictes diferents a aquest, ja que l'acte delictiu es produeix com a conseqüència d'una discriminació de la dona pel fet de ser dona³ i pels rols de submissió que aquesta desenvolupa davant dels rols de dominació que posseeixen els homes. Per tant, cal remarcar la rellevància de la discriminació per raó de gènere (rols masculins i femenins) més que pel sexe (sexe masculí i sexe femení).

I finalment, seguint el que marca la llei, en els casos de la violència de gènere, tal i com estableix l'article 153 del Codi Penal⁴ després de la reforma d'aquest amb la Llei Orgànica 1/2015, les víctimes només poden ser dones i els presumptes agressors són

¹ Com a postura majoritària s'entén que són víctimes aquelles persones que pateixen les conseqüències de delictes definits com a tals en la legislació penal.

² Ferreiro Baamonde, Xulio. (2005). *“Víctima en el proceso penal”*. Editorial: La Ley.

³ Calle Fernandez, S. (2004). *“Consideraciones sobre la victimización secundaria en la atención social a las víctimas de la violencia de género”*. Portularia, 4, 61–66

⁴ Es pot visualitzar a <https://www.boe.es>

homes. A més a més, aquests dos subjectes són o han hagut de ser cònjuges i/o estan o han hagut d'estar lligats per relacions similars d'afectivitat tot i no haver-hi convivència.

Així doncs, en el present estudi s'utilitzarà la paraula víctima o sinònims (perjudicada, afectada, etcètera) per parlar de les **dones com a persones físiques que pateixen directament el dany per lesions físiques, psíquiques, danys emocionals o perjudicis econòmics causats per la comissió d'un delictes de violència de gènere.**

2.2. QUÈ ENTENEM PER VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA?

Com s'ha esmentat anteriorment, aquest estudi es focalitzarà en la victimització secundària que reben les víctimes de violència de gènere. Per entendre aquest concepte cal una contextualització del mateix. Segons un estudi basat en una revisió conceptual sobre la victimització secundària⁵, aquesta va aparèixer com a conseqüència de "l'Època oblidada de la víctima". Durant aquesta època es considerava que la víctima tenia certa culpabilitat i predisposició perquè el delictes fos comés i, per tant, la responsabilitat dels agressors en aquell moment va disminuir. A més a més, la participació de la víctima en el procés penal era nul·la, no podien opinar, ni ser informada i/o participar. Tot això va canviar i es va donar un renaixement de la víctima i la seva participació a mitjans del segle XX en el procés jurídic-penal⁶. No obstant, tot i el canvi radical que es va donar sobre la participació i l'evolució del paper de la víctima en el procés judicial, es pot afirmar que a dia d'avui encara continua havent-hi victimització secundària.

Tal i com s'observa, molts autors coincideixen en definir la victimització secundària com les conseqüències psicològiques, socials, jurídiques i econòmiques negatives que es desprenen de la relació que hi ha entre la víctima i el sistema jurídic-penal. Es posa de rellevància la frustració entre les expectatives que tenia la víctima i la realitat institucional. Per tant, podria dir-se que la victimització secundària consisteix en tots aquells danys addicionals que pateix la víctima com a fruit de la relació que té aquesta amb el sistema formal. Xulio Ferreiro fins i tot, s'atreveix a exposar que els efectes de la

⁵ Gutiérrez, C., Botero, D. P., Coronel, E., & Pérez, A. (2009). "Revisión teórica del concepto de victimización secundaria". *Liberabit*, 15(1), 49-58.

⁶ Ferreiro Baamonde, Xulio. (2005). "Víctima en el proceso penal". Editorial: La Ley.

victimització secundària son més greus inclús que els de la victimització primària⁷ i que és amb la segona victimització quan comença la verdadera victimització. Això podria explicar-se perquè en segons quins delictes potser l'experiència negativa no és molt greu, i perquè la victimització secundària prové del sistema legal, creant en certs casos una desconfiança i una decepció absoluta de la víctima cap a aquest.

Per tant, si apliquem el concepte en qüestió a les víctimes de violència de gènere s'establiria la següent definició de victimització secundària: **“el maltractament addicional exercit contra les dones que es troben en situacions de violència masclista com a conseqüència directa o indirecta dels dèficits (quantitatius i qualitatius) de les intervencions dutes a terme pels organismes responsables, i també per les actuacions desencertades provinents d'altres agents implicats”**⁸

2.3. MARC LEGAL A ESPANYA: PROTECCIONS JURÍDIQUES PER EVITAR LA VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA EN LES VÍCTIMES DE VIOLÈNCIA DE GÈNERE

Un cop s'han definit les paraules clau del present estudi, s'han d'analitzar els instruments jurídics dels quals es poden beneficiar les víctimes de violència de gènere. Tot i que existeix tot un llistat de lleis i decrets tant estatals com europeus per prevenir i eradicar aquest delictes, només es tindrà en compte la Llei Orgànica 1/2004, del 28 de desembre, sobre les Mesures de Protecció Integral contra la Violència de Gènere i la Llei 4/2015, del 27 d'abril, de l'Estatut de la Victima del delictes.

Tal i com es pot comprovar en la mateixa redacció dels motius pels quals es va crear la Llei Orgànica 1/2004, el que volia aconseguir el legislador era que els poders públics no quedessin aliens a la violència de gènere. Conforme al que estableix l'article 9.2 de la Constitució els poders públics tindrien l'obligació de prendre mesures d'acció positives per fer efectius els drets fonamentals que es veuen atacats per aquest delictes, tals com la

⁷ S'entén com a victimització primària l'experiència negativa d'haver patit un delictes. Baamonde Ferreiro, Xulio.: *La víctima en el proceso penal*, Madrid, (2005), pàg 167. O també s'entén com *“la sufrida por la víctima a manos de su victimario, esto es, la que deriva de la propia comisión-padecimiento del delito”*, Martín Ríos, María del Pilar. (2012) *“Víctima y Justicia Penal”*. Editorial: Atelier.

⁸ Pot observar-se tal definició a: Claramunt, M., Monserrat, S., & Piatti, M. D. L. (2014). *“Detecció de Problemes en l'Atenció a Dones Víctimes de Violència de Gènere durant el Procés Judicial a Catalunya”*. Centre d'Estudis Jurídics I Formació Especialitzada. Departament de Justícia. Generalitat de Catalunya

llibertat, la igualtat a la vida, la seguretat i la no discriminació. D'aquesta manera, es va voler instaurar aspectes preventius, educatius, socials, assistencials i d'atenció posterior al delictes a les víctimes. Concretament en el títol II s'hi poden trobar tots els drets que posseeixen les dones que són o han sigut víctimes de violència de gènere.

No obstant, tot i que es van establir tots els drets que es creien necessaris per a aquest col·lectiu, més endavant es va crear la Llei 4/2015 coneguda com l'Estatut de la Víctima. L'origen d'aquest Estatut prové de la "*Decisión Marco 2001/220/JAI del Consejo, 15 de marzo 2001*" on s'estableixen els conjunt dels drets de les víctimes en l'àmbit del procés penal. Posteriorment, es va realitzar un Informe de la Comissió Europea a l'abril del 2009 per comprovar el grau de compliment d'aquest i posava de relleu que cap dels Estats Membres havia aprovat un text legal únic que recollís els drets de la víctima, i va destacar la necessitat de la creació del mateix. En quan a Espanya, es destaca que hi ha un marc normatiu garant dels drets de la víctima però gran part d'aquests són drets exclusivament processals o es centren en tipus molt específics de víctimes. En aquest context, es va aprovar la Directiva 2012/29/UE del Parlament Europeu i del Consell del 25 d'Octubre del 2012, on s'introdueixen normes mínimes sobre els drets, el suport i la protecció de les víctimes de delictes, i aquesta Directiva substitueix la "*Decisión Marco 2001/220/JAI*". Tot i que hi va haver creacions d'altres directives especials, nous drets i exigències, la creació de l'Estatut de la Víctima es va crear amb la intenció de tenir en compte tot el que el legislador europeu havia aprovat en les altres normatives, i a més a més, ser més ambiciós i recollir en aquest text legal les necessitats de la societat espanyola⁹. La finalitat última d'aquest Estatut era la d'elaborar una llei on hi hagués una resposta per part dels poders públics més àmplia, no només jurídica, sinó també social i minimitzar altres efectes perjudicials o traumàtics relacionats amb la moral de la víctima. Per aconseguir aquesta finalitat era fonamental oferir a les víctimes les màximes facilitats durant el procés, amb la minimització de tràmits innecessaris que poguessin suposar una segona victimització, atorgant una informació i una orientació eficaç dels drets i serveis adients i sobretot atendre a les víctimes amb un tracte humà i amb la possibilitat de ser acompanyada durant tots els seus tràmits.

Així doncs, tot i que es disposa d'instruments jurídics suficients que marquen els drets i els beneficis de les víctimes de violència de gènere i que a la vegada intenten evitar

⁹ Es pot comprovar en el preàmbul II de la Llei 4/2015, de 27 d'abril, de l'Estatut de la víctima del delictes.

situacions de victimització secundària, no semblen suficients per a que aquestes no rebin danys addicionals durant el procés penal. Així doncs, a continuació s'exposaran en quins moments durant el procés es pot detectar una victimització secundària així com les causes d'aquest fenomen tot i haver-hi lleis, decrets i normatives que intenten evitar-ho.

2.4. A ON ES PRODUEIX I QUINES SÓN LES CAUSES DE LA VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA?

Com ja s'ha explicat, la victimització secundària són els danys addicionals que es produeixen com a conseqüència de la relació entre la víctima i els organismes i/o els agents que participen en el procés jurídic-penal. Les següents qüestions a les que hem de trobar una resposta són; a on es produeixen i què pot causar la victimització secundària.

En primer lloc, la victimització secundària es pot produir en diferents moments durant tot el procés, Campbell¹⁰ suggereix els següents; durant l'etapa de l'arrest, el moment d'interposar la denúncia, la presa de declaració, l'atenció en salut, el judici, la sentència i en diferents nivells es podria distingir entre la victimització secundària; judicial, familiar, social i laboral.

Per poder visualitzar d'una forma més clara i senzilla les diferents causes per les quals una persona pot patir victimització secundària durant el procés es presenta la següent taula inspirada en dos autors:

¹⁰ Campbell (2005) citat a l'estudi de Gutiérrez, C., Botero, D. P., Coronel, E., & Pérez, A. (2009). "Revisión teórica del concepto de victimización secundaria". *Liberabit*, 15(1), 49–58.

FACTORS VICTIMITZADORS	ROCHEL, S (2005)	ALBERTIN, P (2006)
AMBIENT	Quan la víctima ha de donar la seva versió dels fets amb la presència de l'agressor.	La falta d'un ambient íntim i adequat ¹¹ .
INFORMACIÓ/LLENGÜATGE	Falta d'informació a la víctima sobre el procés (sobretot en els casos en que l'investigat no està detingut) ¹² .	La falta d'informació sobre el procés, la sentència i sobre el destí del victimari. L'excés de tecnicismes jurídics que hi ha en el vocabulari ¹³ .
LENTITUD DEL PROCÉS	La lentitud del procés.	Excessiva lentitud en el procés judicial.

¹¹ “En la Directiva 2012/29/UE del Parlament Europeu es posa de manifest la necessitat d'adoptar mesures pràctiques i viables perquè les dependències judicials comptin amb instal·lacions com ara entrades i sala d'espera separades per a les víctimes”. Extret de Claramunt, M., Monserrat, S., & Piatti, M. D. L. (2014).

¹² Lorena Antón (2014) exposa en la mateixa línia: “la falta de previsió legal favorece la banalización del derecho a la información y fomenta el desconocimiento del alcance que puede tener para las propias víctimas y para el desarrollo del proceso penal el hecho de que las mujeres no estén correctamente informadas. Esto que podría aumentar la inseguridad jurídica y provocar situaciones de desigualdad material en las que la atención que reciban las víctimas dependerá del profesional que tramite el caso”

¹³ “També denuncien que no reben la informació de manera comprensible tenint en compte el seu estat emocional o els seus coneixements del llenguatge jurídic. Moltes vegades, se'ls dona la informació de manera ràpida, i amb un llenguatge tècnic, poc comprensible per a qualsevol persona externa al món jurídic Aquesta mancança fa que donat el delicat moment en que es troben, no retinguin la informació”. Extret de Claramunt, M., Monserrat, S., & Piatti, M. D. L. (2014)

<p style="text-align: center;">INTERACCIÓ ENTRE PROFESSIONALS I VÍCTIMES</p>		
	<p>Racionalització per part d'alguns professionals sobre la situació de la víctima (intentar culpar-la o justificar el delictes comès per part de l'investigat).</p>	<p>Donar prioritat a la recerca de la realitat del delictes abans que a les necessitats de les víctimes despersonalitzant el seu tracte.</p>
	<p>La subjectivitat dels professionals i les seves condicions de treball.</p>	<p>La narració del delictes, el fet de que es posi en dubte la seva credibilitat.</p>
	<p>Intervencions del personal d'atenció a la víctima que resulten lesives per les pròpies víctimes.</p>	<p>Desconeixement dels rols professionals per part de la víctima.</p>

El·laboració pròpia a través de: Rochel, S (2005). *“Revictimización y Justicia. Abordaje de casos de abuso sexual infantil en el ámbito judicial argentino”*. Tesis de Postgrado. Universidad Buenos Aires, Argentina. I Albertin, P. (2006). *“Psicología de la victimización criminal”*. En Soria My Saíz, D. Psicología Criminal. España: Pearson Educación

Si bé és cert que en aquesta taula es poden recollir nombroses causes, al meu judici no són suficients, i per aquest motiu s'ha fet una recerca més exhaustiva d'altres estudis que exposen altres factors que podrien causar una victimització secundària.

1. A continuació es presenten algunes conclusions extretes d'un projecte de recerca europeu anomenat WoSafeJus¹⁴. La investigadora principal va ser Encarna Bodelón i els resultats més extensos del projecte poden consultar-se a la seva

¹⁴ Tal projecte es desenvolupa entre el 2009 i 2011. La finalitat de WoSafeJus és verificar el funcionament del sistema de justícia penal en la violència de parella i exparella contra la dona. A més a més, aquest projecte es financia mitjançant el programa DAFHNE III de la Comissió Europea i el Departament d'Interior hi participa com a soci col·laborant amb la UAB.

investigació¹⁵. A continuació s'exposen les diferents conclusions on es parla sobre la relació que hi ha entre les dones que interposen denúncies i el sistema penal:

- En aquells casos en que les **víctimes són amenaçades o coaccionades després d'interposar la denúncia** per part de les seves parelles o ex-parelles i retiren la denúncia, hi ha una tendència a propagar discursos sobre la inestabilitat emocional de les víctimes en comptes de realitzar una major recerca d'ofici per part dels fiscals i jutges d'instrucció. En la mateixa línia, també cal destacar que el delicte de violència de gènere es produeix en la estricta intimitat i es necessiten uns mínims fets probatoris aportats per part de la víctima perquè el cas pugui passar al jutge penal.
- Mentre que la major part de les dones que denuncien un delicte de violència de gènere es senten escoltades i recolzades quan parlen amb les associacions i els punts d'ajuda, expliquen que l'experiència amb el sistema penal és totalment el contrari. S'observa una **falta d'atenció a tot allò que la víctima considera important relatar** durant la declaració i que el jutge o fiscal troba irrellevant. En alguns casos el magistrat o el fiscal demana a la víctima que avanci el seu relat deixant de banda allò que està explicant en aquell moment. Això causa que la dona en qüestió no es senti escoltada pel sistema penal. I si ho sumem amb que el resultat de moltes sentències són absolutòries o hi ha un sobreseïment en les causes, porta a que aquestes pensin que no se les ha cregut.
- En quan als **advocats**, s'ha de tenir en compte que l'advocat de l'acusació majoritàriament es troba amb la seva client minuts abans de la declaració sense haver tingut temps per una preparació del cas. D'altra banda, els advocats de la defensa intenten incriminar, culpabilitzar dels fets a la víctima o desmentir allò que està relatant per afavorir el seu client.
- Una altra de les causes que pot portar a la víctima a una situació de victimització secundària és la **invisibilitat de violència psicològica i de la violència habitual** en els jutjats. Segons aquest estudi s'ha pogut afirmar que aquelles denúncies que al·leguen violència psicològica i/o

¹⁵ Visualitzar a: Bodelón, Encarna (2012), "*Violencia de género y las respuestas de los sistemas penales*". Buenos Aires: Ediciones Didot.

sexual o de violència habitual sense presenciar-se lesions físiques que puguin ser demostrades normalment no prosperen. El que espera el jutge la majoria de vegades és que es relati l'últim episodi i sigui el més visible possible aportant proves a l'instant com els certificats mèdics per exemple. El fet de provar un cas de violència psicològica és molt més complicat perquè requereix d'unes proves pericials que normalment tarden més de mig any en realitzar-se.

- I finalment, els **prejudicis i el tracte irrespectuós** en l'obtenció del testimoniatge de les víctimes. A diferència d'altres delictes, les víctimes de violència de gènere són posades en dubte tant la veracitat de la denúncia com la credibilitat de la declaració. Resulta sorprenent que certs actors judicials posin en dubte la declaració de les dones si es mostren segures, no vacil·lants i amb ganes d'explicar tot allò que els hi ha ocorregut. Aquests prejudicis són atribuïts des dels jutges i fiscals fins als advocats tant d'acusació com de defensa. Normalment el perjudici més present és el d'interposar una denúncia falsa; ja sigui per venjança, per quedar-se amb la custodia del fill/a en comú, per obtenir el domicili que tenien en comú, o en el cas de les dones estrangeres en situació irregular, es posa en dubte fins i tot, que s'imposi una denúncia per obtenir una autorització de residència. Aquest últim punt es veuria reafirmat per un altre estudi¹⁶ que esmenta que certes actituds de professionals tals com la desqualificació, el descrèdit, la falta d'empatia o la imposició de ritmes i/o actuacions afavoreixen la victimització secundària.

2. Lorena Antón¹⁷, basant-se en estudis d'altres autors, exposa una sèrie de barreres que es poden trobar les víctimes de gènere per accedir al sistema de justícia penal tals com la *barrera idiomàtica* (sobretot en el cas de dones estrangeres)¹⁸, les *barreres culturals*, i la *barrera de la por*, que es divideix en 4 subapartats;

¹⁶ Calle Fernandez, S. (2004). "Consideraciones sobre la victimización secundaria en la atención social a las víctimas de la violencia de género". *Portularia*, 4, 61–66

¹⁷Antón García, Lorena. (2016). "Violencia de género y mujeres inmigrantes". Volumen 92 de Atenea. Servicio de Publicaciones y Divulgación Científica de la UMA

¹⁸ Tot i que la LO 1/2004 contempla el dret de la víctima a poder tenir un intèrpret, cal dir que dins dels requisits d'aquests professionals per treballar com a tal no és necessari tenir cap formació específica sobre

En primer lloc s'explica la por a ser expulsada en cas d'estar en situació irregular, seguidament hi ha la por a una major intervenció de l'Estat¹⁹, continua la por a la agravació de la situació del maltractament i, per tant, a les represàlies i a les conseqüències, i finalment intervé la por a la reacció dels operadors jurídics davant de la denúncia de violència de gènere. Aquest últim apartat s'està referint a la por que tenen les víctimes dels possibles processos de victimització secundària en les institucions del sistema penal. També es posa de manifest el sentiment de culpabilitat que podrien sentir les dones al ser qüestionades per part de diferents professionals sobre certs aspectes com ara bé en quines circumstàncies i perquè es van produir els fets, com fins i tot, la implicació d'elles o el grau de responsabilitat que en la reacció violenta de l'agressor. Per tant, com s'ha vingut comentant anteriorment, a dia d'avui encara és possible que es produeixin situacions, actuacions i/o comentaris i que es formulin preguntes durant el procés jurídic-penal que acabin creant danys addicionals, és a dir, victimització secundària sobre les dones víctimes de violència de gènere.

3. Seguint en la mateixa línia, i resumint tot el que s'ha comentat en aquest apartat, diferents autors elaboren un estudi sobre la intervenció judicial en els casos de violència de gènere²⁰ i exposen que a efectes de minimitzar o evitar una victimització secundària en les intervencions de violència de gènere, la víctima d'aquest delictes hauria de ser acollida en les dependències judicials de forma respectuosa i d'acord amb la seva situació, en llocs adequats evitant la comunicació visual amb l'investigat. Hauria de rebre una atenció personalitzada hauria de ser informada degudament de forma comprensible sense tecnicismes i deixant clar dels drets i dels serveis dels quals disposa. També s'haurien d'evitar comentaris que poguessin incriminar-la o culpar-la de la situació i deixar que

violència de gènere, fet que en un principi sembla indispensable, la formació de tots els professionals que treballen dins d'aquest àmbit.

¹⁹ Alguns autors com Miedema i Wachholz (1998:3) o Bennett, Dutton y Goodman (1999: 429) han indicat que algunes víctimes de violència de gènere consideren que la intervenció per part del sistema penal pot suposar la pèrdua dels fills. Es pot veure més a; Antón García, Lorena.(2016). "*Violencia de género y mujeres inmigrantes*".

²⁰ Domínguez Castellano, Fátima et al. (2015) "*Guía de intervención judicial sobre la violencia de género*". Editorial Dykinson.

s'expressi lliurement sense ser sotmesa a comentaris inoportuns o a presses innecessàries.

4. HIPÒTESIS DE LA INVESTIGACIÓ

Tenint en compte tota la informació extreta dels anteriors estudis, sorgeix la necessitat de debatre sobre fins a quin punt els professionals que es troben presents en les primeres declaracions de les víctimes en el procés jurídic-penal influeixen en que aquestes pateixin una victimització secundària. Per tant, cal formular la següent hipòtesis: **“les víctimes de violència de gènere poden patir victimització secundària durant l’interrogatori de les primeres declaracions com a conseqüència de la interacció amb els professionals”**. En aquest punt, podem observar com sorgeix un problema. Com a problema ens estem referint a que per part dels professionals a vegades hi ha certes actuacions que poden provocar una experiència negativa en la víctima i que aquesta senti que no només no se l’està protegint, sinó que en certa manera pot sentir-se atacada, desacreditada, incriminada, ignorada, culpabilitzada. Pot sentir també que s’està desconfiant de la seva versió o d’ella directament, que els professionals tenen prejudicis en el seu cas o que realitzen reiteracions de preguntes o exposen els fets de forma inoportuna o inapropiada. En resum doncs, aquestes dones que ja han patit una victimització primària per part del seu victimari, a més a més, poden patir uns danys addicionals com a conseqüència de les actuacions que els professionals, en especial el Ministeri Fiscal i l’advocat de la defensa, mantinguin amb aquestes des del primer contacte amb l’Administració de la Justícia.

5. METODOLOGIA

El present treball es basa en una recerca quantitativa amb una basant qualitativa que pretén investigar la victimització secundària que pateixen les víctimes de violència de gènere com a conseqüència de les actuacions que realitzen el Ministeri Fiscal i la defensa en les primeres declaracions. Concretament, situem aquestes primeres declaracions dins d'un dels primers esglaons que trobem dins del procés jurídic-penal; la fase d'Instrucció.

Per poder validar o refutar la hipòtesis (mencionada en l'apartat anterior), s'ha procedit a la creació de dades primàries utilitzant dos mètodes d'investigació qualitatiu diferents; en primer lloc, s'ha procedit a realitzar una *observació* (no participant) exhaustiva de primeres declaracions (70 casos en total) de les víctimes en el Jutjat de Violència Sobre la Dona número 5 (VIDO 5), situat en la Ciutat de la Justícia de Barcelona. En quan als diferents participants observats, s'han observat a 70 víctimes, a 63 advocats per part de la defensa i a 8 Ministeris Fiscals. Aquests són els actors que es tindran en compte a l'hora d'analitzar els resultats ja que l'acusació particular no ha causat victimització secundària excepte en un cas aïllat, i en quant al jutge, tot i que és d'important rellevància, només ha sigut possible observar l'actuació del jutge de VIDO5, i per tant, no es podria parlar d'una mostra representativa.

Es tracta d'una observació longitudinal, que va tenir el seu inici el 18 d'Abril del 2017 i va cessar el 30 de Maig del 2017, tenint en compte que durant els caps de setmana i algun dia puntual no s'ha fet el seguiment, es pot parlar que s'han observat els casos en la franja temporal d'un mes. A través d'aquest mètode, s'han observat casos en directe, no obstant, per aconseguir una mostra més significativa de casos també s'ha accedit a la base de dades d'aquest jutjat i s'han observat més declaracions a través de gravacions en forma de vídeo de les que disposa el jutge²¹. A més a més, cal remarcar la rellevància del nombre d'observacions realitzades, ja que la Ciutat de la Justícia de Barcelona disposa de 5 jutjats de violència de gènere, i per tant, s'ha observat el 20% del total dels casos durant un mes. En quant a la part de defensa també es pot parlar d'una mostra representativa ja que s'han observat 63 advocats diferents i només en 7 casos s'ha observat un advocat que ja s'havia observat anteriorment en un altre cas. En quan als Ministeris Fiscals, s'ha pogut analitzar

²¹ Actualment, el jutjat de violència de gènere de Barcelona grava en forma de vídeo totes les declaracions; les declaracions de les víctimes, els investigats i els testimonis en cas que n'hi haguéssin.

el comportament del 100% d'aquests professionals ja que aquests 8 Ministeris Fiscals treballen en els 5 jutjats de violència de gènere de forma rotatòria.

Per tant, tot i que només s'ha analitzat un dels cinc jutjats de violència de gènere i no s'ha pogut tenir en compte els jutges per falta d'una mostra representativa, no s'ha de subestimar tot el treball fet, ja que es tracta d'un període relativament curt i s'ha analitzat un nombre prou alt de víctimes i professionals. D'aquesta manera, es pot considerar una mostra representativa per poder extreure conclusions sobre les causes que provoquen una victimització secundària com a conseqüència de la interacció entre aquests subjectes.

I en segon lloc, s'han dut a terme 5 entrevistes en profunditat i són de caràcter semi-estructurada. Aquestes entrevistes s'han realitzat a cinc dones de forma individual que han accedit a contestar varies preguntes de forma completament anònima per poder donar suport a les conclusions que s'extreguin de les observacions (basades en la interacció entre els professionals i les víctimes) i extreure'n de noves (relacionades amb l'ambient, la informació i el llenguatge i la lentitud del procés). Tenint en compte que les entrevistades en aquest cas són dones que es troben en una situació complicada, s'han tingut en compte qüestions ètiques per a la recollida i el tractament de la informació. En tot moment s'ha creat un clima tranquil i de confiança per a realitzar l'entrevista, tot explicant què s'estava fent i per a què serviria, garantint un anonimat absolut i, per suposat, donant l'opció de no contestar alguna/es de les preguntes. Es pot dir doncs que durant l'entrevista s'ha tingut molt en compte evitar a tota costa el fet de poder crear danys addicionals a la víctima amb les preguntes formulades i no formar part del col·lectiu de persones que contribueixen en la victimització secundària que pateixen moltes de les perjudicades. En el següent apartat, s'exposaran els resultats i les conclusions obtingudes de les dades primàries.

6. ANÀLISI DELS RESULTATS

En el present apartat es procedirà a analitzar i projectar els resultats que s'extreuen tant del diari de camp com de les entrevistes realitzades. En primer lloc, cal dir que la recerca té com objectiu la examinació de quins factors o quines variables per part del Ministeri Fiscal i dels advocats de la defensa poden provocar victimització secundària durant les primeres declaracions de les víctimes de violència de gènere. No obstant, gràcies a les entrevistes individuals també s'han contemplat altres factors externs a la interacció entre els professionals i les perjudicades que s'han considerat de suficient rellevància per plasmar-les en aquest apartat. Per a l'anàlisi dels resultats, s'han dut a terme dos procediments diferents però que serviran per complementar-se l'un a l'altre; primerament s'estudien els resultats dels 70 casos anotats al diari d'observació²², i seguidament, s'analitzen les conclusions de les 5 entrevistes individuals.

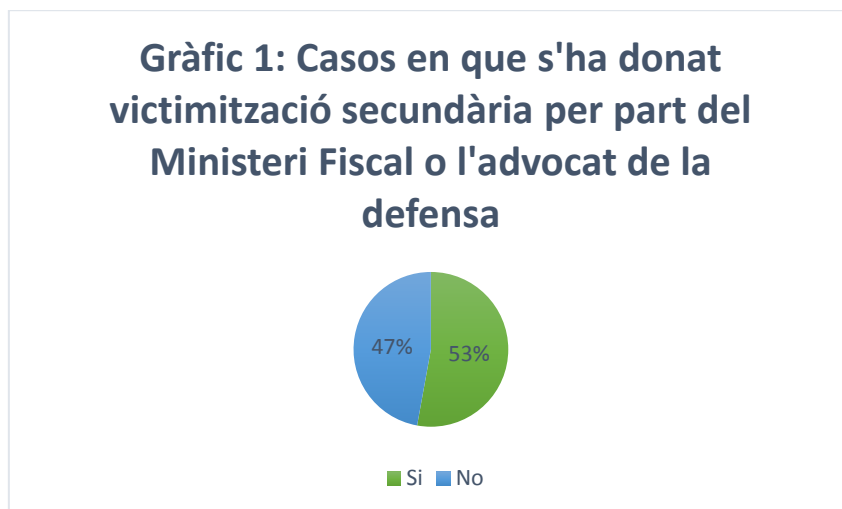
6.1. EN QUANTS CASOS ES DETECTA VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA?

Tal i com es pot comprovar cas per cas en l'annex d'aquest estudi, hi ha un total de 70 casos, dels quals 37 (52'85%) han estat objecte d'una detecció de victimització secundària, i en 33 (47'14%) casos no s'ha detectat. Per tant, ens trobem en que en més de la mitat dels casos les víctimes han patit danys addicionals durant el procediment jurídic-penal. Tenint en compte que el percentatge de victimització secundària hauria de ser de 0%, es pot dir que hi ha present un problema de suficient gravetat com per replantejar-nos si realment tots els instruments i totes les normatives jurídiques que intenten evitar aquestes experiències negatives en les dones víctimes de violència de gènere són suficients, o si el problema esdevé per part dels professionals, que tot i haver-hi aquests instruments jurídics, continuen realitzant actuacions inadequades o inapropiades. Per aquest motiu, en el següent apartat s'analitzarà qui o què ha provocat aquesta victimització secundària.

D'altra banda, també s'han d'analitzar els casos restants, els 33 casos en que no es detecta una segona victimització, i trobar les causes de perquè no hi ha hagut present aquest fenomen, si bé perquè no hi havia present el Ministeri Fiscal o l'advocat de la defensa, bé

²² Es poden visualitzar a l'annex.

perquè hi eren presents però no han formulat preguntes o bé perquè hi eren presents i han formulat preguntes però han fet la seva feina correctament i no han provocat una segona victimització en les dones interrogades. Aquest punt també s'analitzarà en el següent apartat.

Font: elaboració pròpia

6.2. QUI O QUÈ HA PROVOCAT O HA EVITAT UNA VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA

Com s'ha comentat en l'anterior apartat, és important fer un anàlisi en profunditat tant dels casos en que s'ha detectat una victimització secundària com d'aquells en que no s'ha presenciat. Des d'una visió criminològica interessa saber el perquè del resultat inicial, és a dir, el perquè en 37 casos hi han hagut dones que han patit una segona victimització durant l'interrogatori en la primera declaració, i perquè en 33 casos no s'ha donat aquest fenomen. S'ha de tenir en compte que el treball anotat en el diari de camp es focalitza en el comportament i les actuacions per part del Ministeri Fiscal i de l'advocat de la defensa durant aquesta part del procés i com aquest ha pogut afectar a la víctima. Per tant, en aquest apartat es basarà en analitzar aquests actors.

6.2.1. SOBRE ELS 33 CASOS EN QUE NO ES DETECTA VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA:

De la mateixa manera que ens interessa saber qui és el subjecte que té un comportament inadequat durant la declaració provocant un dany addicional en la víctima, també s'ha de determinar quins són els motius que han evitat una victimització secundària en les dones. Durant el període d'observació s'han establert tres variables que evitaven aquest fenomen; que no hi hagués present el Ministeri Fiscal i/o l'advocat de la defensa, que el Ministeri Fiscal i/o l'advocat de la defensa no formulés preguntes, i finalment, que l'actuació del Ministeri Fiscal i/o de l'advocat de la defensa fos la correcta i no provoqués una experiència negativa en la perjudicada. A continuació s'exposen els resultats dels 33 casos en que no s'ha observat una segona victimització com a conseqüència de l'interacció entre els professionals esmentats i les víctimes de violència de gènere:

Taula 1: Ministeri Fiscal

NO HI HA PRESENT MINISTERI FISCAL	EL MINISTERI FISCAL NO FORMULA PREGUNTES	L'ACTUACIÓ DEL MINISTERI FISCAL NO CAUSA VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA
5	12	16

Font: elaboració pròpia

Taula 2: Advocat de la defensa

NO HI HA PRESENT L'ADVOCAT DE LA DEFENSA	L'ADVOCAT DE LA DEFENSA NO FORMULA PREGUNTES	L'ACTUACIÓ DE LA DEFENSA NO CAUSA VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA
7	11	15

Font: elaboració pròpia

6.2.2. SOBRE ELS 37 CASOS EN QUE SÍ ES DETECTA VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA:

Prèviament a l'exposició dels resultats d'aquest punt, s'ha de dir que en 2 dels 37 casos (cas 6 i cas 10²³) en que sí es detecta una victimització secundària quedaran descartats de l'anàlisi que es farà en aquest apartat, i per tant, el nombre total de casos que s'estudiarà a continuació és de 35. El que s'intentarà demostrar és quin dels professionals ha provocat aquesta segona victimització; el Ministeri Fiscal, l'advocat de la defensa, o ambdós actors si s'escau. En el cas 6 la causa que provoca la revictimització és que la dona declara en un lloc inapropiat, i en el cas 10 (tot i que en un principi no es volia analitzar a aquest subjecte) qui provoca una victimització secundària és el jutge (d'un altre jutjat, no és el de VIDOS). Tot i que l'objectiu del present treball és el d'observar els comportaments i les conductes del Ministeri Fiscal i de l'advocat de la defensa, aquests dos casos particulars van semblar de suficient rellevància com per afegir-los en el diari de camp, i d'aquesta manera, aproximar tota la realitat possible.

A continuació es plasma una taula on s'exposa en quants casos la victimització secundària ha estat provocada pel Ministeri Fiscal, per l'advocat de la defensa, o bé per ambdues parts:

Taula 3: Actors que han provocat la victimització secundària

VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA CAUSADA PER EL MINISTERI FISCAL	VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA CAUSADA PER L'ADVOCAT DE LA DEFENSA	VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA CAUSADA PER EL MINISTERI FISCAL I PER L'ADVOCAT DE LA DEFENSA
9	18	8

Font: elaboració pròpia

Així doncs, es pot dir que la victimització secundària va ser provocada; en 9 casos pel Ministeri Fiscal, en 18 casos per l'advocat de la defensa, i en 8 casos tant pel Ministeri Fiscal com per l'advocat de la defensa. No obstant, si sumem els 8 casos en que ambdós professionals han causat aquesta segona victimització en les dones en els altres casos,

²³ Es poden visualitzar a l'annex

podria dir-se que en total el Ministeri Fiscal ha causat danys addicionals a través de la seva actuació en 17 casos, i l'advocat de la defensa ho ha fet en 26.

6.3. FACTORS DE RELLEVÀNCIA QUE HAN PROVOCAT UNA VICTIMITZACIÓ SECUNDÀRIA

Tant en aquest apartat com en l'anàlisi de les 5 entrevistes s'exposaran els factors més rellevants que s'han observat que han portat a les dones a passar per una experiència negativa durant la declaració, i per tant, a experimentar una segona victimització. Les diferents variables que es tenen en compte en aquest anàlisi no han estat seleccionades a l'atzar, sinó que es tracta d'un recull de les variables més citades tant en els estudis esmentats en l'últim apartat del marc teòric (apartat 2.4 del treball) com en altres investigacions²⁴ que aborden aquest fenomen. Concretament, en aquest apartat, només es tindran en compte aquells factors que esdevenen del comportament dels professionals envers les víctimes que causen una victimització secundària en aquestes. Per fer-ho fàcil, s'ha procedit a la creació d'una taula on es poden observar les 6 variables més freqüents, en quants casos s'ha donat cada variable i qui ho ha causat, i seguidament també es pot visualitzar un gràfic que mostra la freqüència de les variables però en percentatges.

Taula 4: Factors que han provocat victimització secundària

CULPAR A LA VÍCTIMA	JUSTIFICAR A L'ACUSAT	LLENGUATGE/PREGUNTES INADEQUADES, IMPERTINENTS, INNECESSÀRIES	POSAR EN DUBTE LA CREDIBILITAT O INTENTAR DESMENTIR EL RELAT DE LA VÍCTIMA	NO DEIXAR QUE LA VÍCTIMA S'EXPLIQUI LLIUREMENT	REITERACIÓ DE PREGUNTES
MF→ 2	MF→ 2	MF→ 5	MF→ 11	MF→ 4	MF→ 0
DEF→ 10	DEF→ 2	DEF→ 8	DEF→ 7	DEF→ 0	DEF→ 8
CASOS→ 12	CASOS→ 4	CASOS→ 13	CASOS→ 16	CASOS→ 4	CASOS→ 8

Font: elaboració pròpia

MF: Ministeri Fiscal

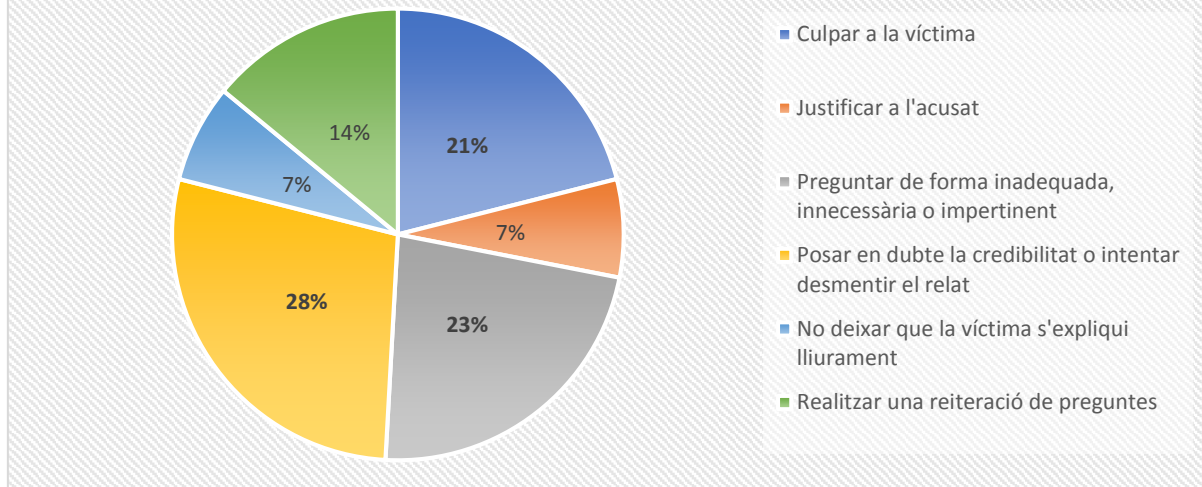
DEF: Advocat de la defensa

²⁴ En concret aquests dos estudis; Vanesa, M., & Anies, R. (n.d.). "L'impacte de l'estatut de la víctima del delictes en el procés penal". I Cubells Serra, J., & Calsamiglia Madurga, A. (2013). "La construcció de subjectividades por parte del sistema jurídico en el abordaje de la violencia de género". Prisma Social: Revista de Ciencias Sociales, 11, 205-259.

Com es pot observar a la taula, el número total de casos en que hi ha presents factors d'interacció que han provocat una victimització secundària sobrepassa el número de 35 casos en que es va detectar en un principi que les dones havien patit una segona victimització. Això es deu a que en un mateix cas s'han pogut donar diferents factors, i per tant, és normal que al sumar els "CASOS" de la taula no en surtin 35 exactes. A més a més, en l'apartat de "POSAR EN DUBTE LA CREDIBILITAT O INTENTAR DESMENTIR EL RELAT DE LA VÍCTIMA" és possible que aparentment sembli erroni el fet que els casos en total sumin 16 i no 18 (11 MF i 7 DEF). Això es deu a que en 2 casos (en concret el cas 9 i el cas 25) tant el Ministeri Fiscal com la defensa han provat una victimització secundària. A l'hora de dir qui ho ha provocat sí que es conten els dos subjectes per separat, però a l'hora de dir en quants casos s'ha donat, només es té en compte el cas en sí, i si els dos subjectes han causat una segona victimització secundària en un mateix cas, es contarà com un sol cas.

Així doncs, en quan als resultats, es pot destacar que per part del Ministeri Fiscal el factor més rellevant és el de "*posar en dubte la credibilitat o intentar desmentir el relat de la víctima*" i per part de l'advocat de la defensa és el de "*culpar a la víctima*". És impactant veure com és el Ministeri Fiscal el que posa en dubte la credibilitat o intenta desmentir el relat de la víctima en major freqüència, ja que tot i que la seva funció és la d'impulsar la justícia i en certa manera la de "buscar la veritat", estem parlant d'un factor que provoca i causa uns danys addicionals a les dones durant les declaracions i que es podria evitar (com s'ha fet en els casos en que no es detecta victimització secundària). I d'altra banda, per part de l'advocat de la defensa, tot i que la seva funció és la de defensar al seu client, això no justificaria la victimització secundària que causa en molts casos, i en absolut es podria justificar que el factor que més es dona per part d'aquest professional sigui el de "*culpar a la víctima*".

Gràfic 2: Factors que han provocat victimització secundària

Font: elaboració pròpia

En quan als factors que creen victimització secundària més freqüents, podem parlar de 3 que destaquen especialment. En primer lloc, amb un 28% es troba el fet de “posar en dubte la credibilitat o intentar desmentir el relat de la víctima”, en segon lloc, amb un 23% el fet de “preguntar o utilitzar un llenguatge inadequat, innecessari o impertinent”, i finalment, amb un 21% el fet de culpar a la víctima. Possiblement són els 3 dels 6 factors que afecten de forma més directa a la víctima i que causen un major dany durant la declaració. Aquí es plasmen alguns exemples extrets de forma literal del diari de camp que com s’ha dit en alguna ocasió, es pot visualitzar a l’annex:

- **Cas 3** → El MF2 insisteix molt en preguntar perquè ha tardat tant en denunciar i perquè s’ha esperat tant, a lo que la víctima contesta que s’ha esperat per vergonya. La resposta del MF2 és: “¿Vergüenza? ¿Vergüenza de qué? Tiene que empezar por protegerse a sí misma sino los demás no la podemos ayudar”. Aquest es pot considerar un exemple de la variable “llenguatge inadequat”.
- **Cas 4** → La defensa planteja; “Has pogut provocar els actes que rebies?”. Aquest es pot considerar un exemple de la variable “culpar a la víctima”.
- **Cas 9** → El MF3 pregunta; “Sinó podies sortir del domicili perquè l’investigat l’havia tancat, com va anar a denunciar? Per què ha continuat amb aquest senyor si ha relatat que és un home tant agressiu?”. Aquest seria un exemple del factor “posar en dubte la credibilitat o intentar desmentir el relat de la víctima”.

6.4. INFORMACIÓ RELLEVANT EXTRETA DE LES ENTREVISTES AMB LES VÍCTIMES

En les entrevistes que s'han realitzat, es poden extreure una sèrie de conclusions que complementen els resultats del diari d'observació (situats en l'apartat anterior), i a més a més, s'han contemplat altres variables que van més enllà del dany que pot causar la interacció entre els professionals i les víctimes, però que també poden ser causants d'una segona victimització. Aquestes variables extres que s'han contemplat únicament en les entrevistes són; l'ambient (instal·lacions), la lentitud (excessiva lentitud en el procés) i la informació i/o el llenguatge (falta d'informació i llenguatge massa tècnic). Tot i que en el model d'entrevista que hi ha a l'annex es pot comprovar amb exactitud el que es va preguntar, el que es volia saber sobre aquestes noves variables, era si l'ambient era l'adequat, és a dir, si les dones havien vist en algun moment a l'investigat, o si havien gaudit d'un ambient íntim i correcte, en quan a la informació i/o llenguatge, es buscava saber si havien tingut una falta d'informació abans o durant el procés, també es va preguntar si el llenguatge era clar i entenedor, o si pel contrari, hi havia un excés de tecnicismes i de paraules massa jurídiques que els impedís entendre el que s'estava dient a la Sala. En quan a la lentitud, interessava saber quanta estona havien esperat abans de declarar i com els hi havia afectat aquesta espera, i si es parlava d'un procediment anterior, també es preguntava en el cas que manifestessin que havia estat molt lent, com els havia afectat aquesta excessiva lentitud de la justícia. Finalment, també va semblar rellevant preguntar sobre les sensacions dins la Sala, els sentiments que van provocar les preguntes i les actituds dels professionals, en especial el Ministeri Fiscal i l'advocat de la defensa. A continuació es mostren diferents extractes de les respostes de les dones:

➤ **Ambient (instal·lacions)**

“Me gustaría el poder salir un poco porque es un momento que tú estás muy mal, a mí me gustaría que hubiese como un sitio donde poder salir un rato como un patio y apoyo psicológico creo que no estaría mal porque hay gente que lo necesita, que viene sola y en estos momentos es muy duro, porque yo... en estos momentos acabo de ver una chica que estaba llorando, no entendía el idioma, era rusa creo, y la pobre estaba fatal. O sea, yo creo que un apoyo emocional se necesita en este momento” (Entrevista 3).

“El hecho de tener una sala de espera donde el abogado se reúne antes de pasar a declarar ahí, es un sitio donde la gente está escuchando la historia de cada persona que está en esta sala. Lo que yo he visto de instalaciones, que no he visto casi nada está

perfecto, la atención, la limpieza, todo, pero por ejemplo encuentro muy mal que el abogado venga aquí a reunirse conmigo porque mi historia la va escuchar todas las personas de esta sala, yo voy a escuchar lo de otras personas. Podrían ofrecer una sala individual simplemente para reunirse con el abogado, la sala de espera podría ser esta misma, pero cuando venga el abogado ir a una sala individual” (Entrevista 4).

➤ **Informació/Llenguatge**

“La información que tenía antes de denunciar por primera vez respecto de ahora ha variado mucho, pero también porque yo pregunto a mi abogado, le he preguntado mil veces qué puedo hacer, quiero decir, tú tienes la información si la preguntas, sino no viene fácil esta información de cómo te tiene que mover cuando te pasan estas cosas, esto debería ser mucho más accesible a la gente” (Entrevista 3).

“A veces no entiendo porque son palabras complicadas, palabras de ley, lo tendrían que explicar más despacio y con palabras más fáciles de entender” (Entrevista 5).

“(...) es un lenguaje demasiado técnico y si tú eres la primera vez que denuncias, no sabes cómo va esto, no sabes ni tus derechos ni qué haces aquí. Es un momento además de mal estar, que estas menos para entender y para una gente que tiene otro tipo de cultura es un lenguaje muy difícil de entender y seguramente ellas no lo entenderán.” (Entrevista 3).

➤ **Lentitud del procés**

“Els altres tant em fan, però clar en 7 anys jo crec que ja toca, estic cansada sí, psicològicament sí. Fa un any que estem ara amb aquest tema, i encara no ens hem assentat, fa un any eh, i encara no ha sortit res. Un es passa la pilota a l'altre, i a l'altre i a l'altre... i vinga, i tomba i gira, hi ha un nen eh que rep agressions, jo a mi ja tant em fa rebre agressions, tant em fot, però es que hi ha un nen menor que encara no se l'ha escoltat. La lentitud del procés afecta molt, evidentment, clar sí sí, evidentment. Fa molt de temps que s'hauria d'haver escoltat al nen, i això fa molt que hauria d'haver sortit, es una opinió personal eh. Aquestes coses castiguen, està clar” (Entrevista 1).

“Casi 2h he tenido que esperar, es mucho tiempo. He sentido muchos nervios. Me ha provocado el estar muy nerviosa y bueno, me he puesto aún más nerviosa al ver todo lo que se ve aquí dentro, se ven a las demás personas que están pasando también por casos parecidos de violencia de género, te pone más nerviosa esta situación” (Entrevista 4).

➤ **Factors que causen victimització secundària degut a la interacció entre professionals i víctima**

Culpar a la víctima → *Sí he sentido que me han querido culpar de unos hechos que no existen, él intentaba decirme cosas a mí para intentarlo proteger a él (...)* (Entrevista 4)

Preguntes inadequades → *“Algunas me resultó un poco incómodas, el tema de lo que decía él, las amenazas, porque son palabras muy feas, entonces me hacía recordar y no me gustó, me causaba un poco de vergüenza. Me pidieron que dijera lo que él me dijo a mí y eso me hizo sentir incómoda”* (Entrevista 2).

Així doncs, un cop llegits aquests fragments extrets directament de les entrevistes, es pot observar, com les víctimes de forma subjectiva també entenen de forma directa o indirecta que hi ha una sèrie de factors que els afecten de forma negativa i que els hi causen uns danys addicionals durant el procés, concretament, en la primera declaració. Per a cada dona l'experiència es viu d'una manera, i a cada una li poden afectar factors diferents a les altres. En aquesta recopilació, s'ha volgut demostrar que només amb l'entrevista de 5 dones s'han pogut detectar tots els factors que s'havien tingut en compte en la creació de les preguntes (ambient, informació/llenguatge, lentitud i la mala interacció entre professionals i víctimes). En certs casos es detecten unes instal·lacions inapropiades o millorables, en altres la informació sembla difícil d'obtenir-la o insuficient abans de començar el procés, en quan al llenguatge sinó ets familiar amb el llenguatge del dret sembla ser que és difícil d'entendre (en alguns casos es deu a l'ús de tecnicismes jurídics). La majoria es queixa sobre el temps excessiu que s'ha hagut d'esperar abans de declarar i finalment, en algun cas també s'observa el descontent envers el tracte que han rebut per part dels professionals. Per tant, la hipòtesi plantejada en un principi, no només queda validada, sinó que a més a més, s'han aportat una sèrie de variables “extra” que no es podia comprovar si realment creava una victimització secundària a través únicament d'una observació, sinó que era totalment necessari aportar aquestes variables després d'haver-ho preguntat directament a les víctimes i saber com ho han viscut elles de forma subjectiva.

7. CONCLUSIONS

Després de la realització del present estudi, i dels diferents resultats que s'han anat exposant al llarg del document, es poden extreure una sèrie de conclusions.

En primer lloc, s'ha de posar en relleu que la hipòtesis plantejada en un inici queda validada, ja que com s'ha pogut comprovar, en més del 50% dels casos els professionals han causat una victimització secundària. No obstant, en els altres casos restants no s'ha observat una segona victimització, i els dos motius principals per no haver-ho detectat han estat; o bé perquè els professionals han fet bé la seva feina i no han realitzat actuacions que poguessin causar danys addicionals, o bé perquè no han formulat preguntes.

En segon lloc, en quan als casos en que sí s'ha detectat una victimització secundària com a conseqüència de la interacció dels professionals i les víctimes, es pot concloure el següent; majoritàriament el professional que més ha causat una segona victimització ha estat l'advocat de la defensa, tot i que la diferència amb les vegades que ho ha causat el Ministeri Fiscal no és abismal. A més a més, les tres variables més importants i més freqüents que han provocat una revictimització en les víctimes són les següents (per ordre de major a menor freqüència); primerament la de "posar en dubte la credibilitat o intentar desmentir el relat de la víctima" que s'ha donat en major mesura per part del Ministeri Fiscal, en segon lloc el factor més significatiu és el de l'ús d'un llenguatge i/o preguntes inadequades, impertinents o innecessàries, i finalment, el fet de "culpar a la víctima" que ha estat la variable més utilitzada per part de l'advocat de la defensa.

En tercer lloc, un cop analitzades les entrevistes, es pot dir que les dones de manera totalment subjectiva han expressat tot allò que els hi ha causat danys addicionals, corroborant d'aquesta manera tot el que s'ha comentat anteriorment en quant a la validació de la hipòtesis principal, i a més a més, s'han descobert una sèrie de factors i variables que també afecten de forma negativa a les víctimes. Aquests factors tenen a veure amb la inadequació de l'ambient, la lentitud del procés i la falta d'informació o l'excés de tecnicismes utilitzats durant les declaracions.

Així doncs, tenint en compte que s'ha observat més d'un 50% de casos on hi ha victimització secundària, i s'ha comprovat que en aquests casos el dany addicional en les víctimes ha estat causat per el comportament i les actuacions dels professionals, s'hauria

d'establir l'objectiu d'acabar per complert amb aquestes situacions. Tot i que existeixen normatives i instruments jurídics que intenten assolir aquest objectiu, aquest estudi conclou que no són suficients, o que s'hauria d'intentar fer canvis des d'un altre àmbit, ja que estem parlant d'actuacions i comportaments que duen a terme els professionals deixant de banda el que estableixin les normatives. Per tant, s'hauria d'actuar directament sobre els professionals i fer que el seu comportament en aquests casos tingués una sensibilitat especial per evitar la victimització secundària. A més a més, també seria interessant que s'escoltessin i es tinguessin més en compte les necessitats de les dones per poder millorar tot allò que els hi causa danys addicionals durant el procés jurídic-penal.

8. BIBLIOGRAFIA

Albertin, P. (2006). *“Psicología de la victimización criminal”*. En Soria, My Saíz, D. Psicología Criminal. España: Pearson Educación

Antón García, Lorena. (2016). *“Violencia de género y mujeres inmigrantes”*. Volumen 92 de Atenea. Servicio de Publicaciones y Divulgación Científica de la UMA

Bodelón, Encarna (2012), *“Violencia de género y las respuestas de los sistemas penales”*. Buenos Aires: Ediciones Didot.

Calle Fernandez, S. (2004). *“Consideraciones sobre la victimización secundaria en la atención social a las víctimas de la violencia de género”*. Portularia, 4, 61–66. Retrieved from

<http://rabida.uhu.es/dspace/bitstream/handle/10272/180/b1513037x.pdf?sequence=1>

Claramunt, M., Monserrat, S., & Piatti, M. D. L. (2014). *“Detecció de Problemes en l’Atenció a Dones Víctimes de Violència de Gènere durant el Procés Judicial a Catalunya”*. Centre d’Estudis Jurídics i Formació Especialitzada. Departament de Justícia. Generalitat de Catalunya. Retrieved from http://justicia.gencat.cat/web/.content/home/ambits/formacio_recerca_i_docum/recerca/cataleg_d_investigacions/per_ordre_cronologic/2015/problemes_victimes_violencia_genere/problemes_victimes_violencia_genere.pdf

Cubells Serra, J., & Calsamiglia Madurga, A. (2013). *“La construcción de subjetividades por parte del sistema jurídico en el abordaje de la violencia de género”*. Prisma Social: Revista de Ciencias Sociales, 11, 205–259. Retrieved from <http://dialnet.unirioja.es/servlet/articulo?codigo=4730938>

Domínguez Castellano, Fátima et al. (2015) *“Guía de intervención judicial sobre la violencia de género”*. Editorial Dykinson.

Ferreiro Baamonde, Xulio. (2005). *“Víctima en el proceso penal”*. Editorial: La Ley.

Fortuny, T. (2010). *“Contra la violència de gènere”*, 1–16. Departament de Cultura. Biblioteca pública de Tarragona.

Gutiérrez, C., Botero, D. P., Coronel, E., & Pérez, A. (2009). “*Revisión teórica del concepto de victimización secundaria*”. *Liberabit*, 15(1), 49–58.

Martín Ríos, María del Pilar. (2012) “*Víctima y Justicia Penal*”. Editorial: Atelier.

Rochel, S (2005). “*Revictimización y Justicia. Abordaje de casos de abuso sexual infantil en el ámbito judicial argentino*”. Tesis de Postgrado. Universidad Buenos Aires, Argentina.

Roig Forteza, A. (2012). “*La violència de gènere, el sistema penal i l'autonomia de les dones*”. *Revista Crítica Penal y Poder*, nº2 (pp. 232). Universitat de Barcelona.

Vanesa, M., & Anies, R. (2016.). “*L'impacte de l' estatut de la víctima del delicte en el procés penal*”. Centre d'Estudis Jurídics i Formació Especialitzada, Barcelona.